

**КОМИЗМ ТЕКСТЕРИН КТОРУУНУН ТИЛДИК
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ(М.ТВЕНДИН ЖАНА О.ГЕНРИНИН АНГЕМЕЛЕРИНИН
МАТЕРИАЛЫНДА)**

**ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КОМИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ(НА
МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ М.ТВЕНА И О.ГЕНРИ)**

**LANGUAGE FEATURES OF TRANSLATING COMIC TEXTS (BASED ON
THE STORIES OF M. TWAIN AND O. HENRY)**

***Аннотация.** Бул макалада Марк Твендин жана О.Генринин ангемелериндеги комизмди орус тилине которуудагы тилдик өзгөчөлүктөр маселелерине кенен кайрылат.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются вопросы перевода, методы и пути перевода комизма в произведениях М.Твена и О.Генри на русский язык.*

***Abstract.** This article discusses translation issues, methods and ways of translating comedy in the works of M. Twain and O. Henry into Russian.*

***Түйүндүү сөздөр:** комизм, юмор, аллюзиялар, троптор, эвфемизмдер, калькирование, создө-сөз которуу ж.б.*

***Ключевые слова:** юмор, комизм, аллюзии, эвфемизмы, тропы, калькирование, дословный перевод и.т.д.*

***Key words:** humor, comedy, allusions, euphemisms, tropes, tracing, literal translation.*

Юмор ангеме жанрында болуп эле жүргөн көрүнүш, ошол себептен прозанын кичи жанры болуп эсептелинген ангеме лингвистикалык жактан изилдөө жүргүзүүнүн чордонунда болуп, андагы берилген комизмдин лингвистикалык ыкмаларын, алардын аткарган кызматын изилдөө, комизмдин чыгармадагы ролун анализдөө кандайдыр бир тыкыр көзөмөлдө болууда.

“Юмор” жана “комизм” түшүнүктөрүн изилдөө, бул түшүнүктөрдүн маданияттар аралык баарлашуунун шарттарында жана ошондой эле көркөм чыгармаларды которууда ээлеген орчундуу ордун белгилеген лингвистикалык кубулуш катары алардын манызын илилдөө.

М. Твендин жана О. Генринин чыгармалары көптөгөн котормочулар аркылуу дүйнө тилдерине которулган, ошол себептен чыгармалардын нукура тилинде алынган материалдар изилдөө үчүн абдан кызыктуу;

Маданияттар аралык баарлашуу комизмдин тилдик каражаттарын которууда юмористик эффектисин жоготпостон интерпретациялоо ыкмаларын иштеп чыгууга алып келген.

Комизм кездешкен тексттерди которуу өзгөчөлүгү маселеси биздин доордо актуалдуу болуп саналат, анткени англис тилиндеги көркөм чыгармаларды орус тилине которуудагы эң татаал жана аз изилденген багыттардын бири.

Б.О.Дземидоктун, Л.И.Тимофеевдин, Ю.Боревдин, А.Е.Павлованын, И.Ю.Третьякованын жана башкалардын комикс жаратуу каражаттарына арналган эмгектери, ошондой эле А.А.Кретьова, А.А. И.С.Воронникова жана башкалар, анын

ичинде эквиваленттүү эмес лексика көз карашынан – Г.В.Чернова, А.В.Федорова, лакунардуулук жагынан – И.И.Ревзин, В.Ю Розенцвейг, Ш.Р.Абдуразакова, Г.В.Быкова, М.И.Гомбоева жана башкалар, ошондой эле көркөм жана атайын котормо темасында – И.С.Алексеева, Л.С.Бархударов жана башкалар Марк Твен, О’Генри жана башка авторлордун аңгемелеринде кездешүүчү эквиваленттүү эмес лексиканын бар экендигин эске алуу менен 19-кылымдын ортосунан аягына чейинки мезгилдеги адабиятынын өзгөчөлүгүнө байланыштуу экенин көрсөтө алышкан.

Комизм –бул окурманда кандайдыр бир күлкү же юмордук реакцияны пайда кылуучу адабий ыкма. Комизм курч ан-сезимди, сатира же сынды чагылдыруу үчүн колдонулат, андан тышкары чыгарманын жалпы атмосферасын женилдетүү жана көңүл ачуу максатында да колдонулуп келет. Комизм ар кыл формада кездешет: юмордо, иронияда, сарказмда жана пародияда.

Комизм грег тилинде komos – «деревенский праздник»-“айылдык майрам” – деп которулуп, биринчи кезекте - сезимдерге тийгизген таасири менен зыянсыз күлкүлүү контрасты билдирет. Мисалы: узун бойлуу, толмоч киши фальсетто сүйлөйт. Комедия камтылган нерсе комикс деп аталат. Күлкүлүү кырдаалга туш болгон адам үчүн мындай кырдаалга атайылап же кокустан туш болгонуна жараша ыктыярдуу же эрксиз күлкүлүүлүк бар.

Адабиятта комизм абдан басымдуу орду бар десек жанылышпайбыз, себеби ал окурман менен болгон карым-катнашта чагылдырылат. Окурмандын көңүлүн бурууга көмөк көрсөтөт, аларда кандайдыр бир эмоционалдык кайтарымды пайда кылуу менен бирге чыгарманы жандуу, кызыктуу кыла алат. Негизи эле комизм социалдык комментарийдин ыкмасы катары колдонулушу мүмкүн: жашоодогу жат көрүнүштөрдү сыңдоо жана кемчиликтерди, адилетсиздикти шылдыңдоо үчүн да колдонулуп келет.

М.Твендин, О.Генридин аңгемелериндеги комизм эффектке жетүү каражаттары өтө ар түрдүү; алар анын чыгармаларынын мазмуну жана формасы аркылуу да, стилистикалык калыптарды кууп чыгуу аркылуу да жаралат.

Повесттин текстинде автордун ой-ниетинин ишке ашырылышы, акырында автордун образын жаратып, чыгарманы бүтүндөй кабыл алууга шарт түзөт; бул тексттин маанилүү семантикалык компоненттеринин бири болуп саналат. Автордун кепке катышуусу окуялардын жүрүшүн көрсөтүүдө, ар кандай ремаркацияларда, комментарийлерде, лирикалык чегинүүлөрдө, сөздүн стилдик жана синтаксистик каражаттарын колдонууда көрүнүп, түз же кыйыр түрдө берилген автордун сөзү лингвистикалык баа берүүнүн бардык спектрин камтыйт.

Көбүнесе котормочулар грамматикалык алмаштыруу ыкмасын колдонушат, бул учурда сүйлөмдүн структурасы өзгөрөт. Грамматикалык категориялар, сөз түркүмдөрү да алмашышы мүмкүн. Бул ыкма англис тилинен орус тилине которуудагы эн эле жайылган ыкмалардын бири: зат атооч аныктоочтор менен алмашышы мүмкүн, же этиш аныктооч менен жана башка ушу сыяктуу. Мисалы, М.Твендин чыгармасынан алып карасак:

«You should have heard them cheer, and shout: “Long love the Prince of Wales!”» – «Послушали бы, как радостно толпа закричала: “Да здравствует Принц Уэльский!”» («Принц и нищий», перевод Н.Л. Дарузес). Бул мисалда котормочу «cheer» (ликовать, радоваться, приветствовать, аплодировать) этишин «радостно» -тактоочу менен алмаштырган.

О.Генринин чыгармаларынан которулган үзүндүнү карап көрсөк, мисалы:

At noon Mrs. Turpin would get out of bed and humour, put on a kimono, airs, and the water to boil for coffee. [The Whirligigs; Suite Homes And Their Romance].

Бул мисалда автор зевгманы эки жолу колдонгон. Биринчисинде get out of bed («встать с кровати») жана get out of humour («прийти в раздраженное состояние») сүйлөмдөрүнүн синтаксистик кошунунун негизинде жаралган.

Экинчисинде, put on («надевать») фразалык этишин колдонуу менен put on airs («заносчиво держать себя»)-идимотикалык сөз айкашын жана put – «поставить, положить»-этишинин түз маанисин колдонуу менен жараткан.

–<...> В двенадцать часов дня миссис Терпин вылезала из постели, выходила из спальни и из себя, надевала кимоно на тело и важное выражение на лицо и ставила воду для кофе. [Коловращение; Так живут люди].

Котормодо зевгма дагы эки жолу пайдаланганы көрүнүп турат. Out of bed сүйлөмүн котормочу түз эквивалентинде берген, ал эми зевгманын экинчи бөлүгүн которууда мааниси жагынан жакыныраак, бирок мааниси жагынан идентичтүү эмес – “выйти из себя” -сөз айкашын колдонгон. Зевгманы экиге бөлүүнү котормочу эки маанинин биригиши менен компенсациялайт, себеби биринчи бөлүктүн логикалык уландысы экинчи бөлүк болуп эсептелинет.

Ошентип, которууда оригиналындагыдай эле зевгма эки жолу колдонулган жана бул ыкма -денотивдик маанилердин минималдуу өзгөртүү- комизм эффектисин толугу менен сактап калууга мүмкүнчүлүк түзгөн.

Белгилүү болгондой, адамдын сүйлөө жүрүм-туруму коомдун маданий каада-салттары менен аныкталат, түрдүү элдерде окшош кырдаалда баарлашуу ар кандай стилдик тондордо ишке ашат; Ар бир социалдык роль кеп жүрүм-турумунун белгилүү бир түрүнө, өзүнүн тилдик каражаттарынын жыйындысына туура келет.

М.Твендин жана О.Генринин аңгемелеринде каармандардын баарлашуусу адамдын кайсы социалдык топко таандык экендиги, ага лингвистикалык каражаттарды тандоо менен, ошондой эле жазуучунун комментарийлери менен жетишилет. Идиостильдин социомаданий компоненттери автор жараткан комедиялык кырдаалда көрүнөт.

Комедиянын кабылдоосу кулк-мүнөздүн улуттук психикалык түзүлүшү, улуттук маданий салттар жана комиксти түшүнүүнүн эстетикалык идеалы менен аныкталат. Мисалы, О.Генринин чыгармаларынын кээ бир каармандарынын сөзүндө баштапкы билим менен «ишкер» адамдын сөз байлыгы татаал айкалышкан. М.Твендин аңгемелеринин оригиналдуулугу жаргондордун, курч сөздөрдүн жана фразеологиялык туюнтмалардын кереметтүү колдонулушунан, ошондой эле илимий («псевдо-илимий») лексиканын колдонулушунан, диалогдордун жалпы колориттүүлүгүнөн чыгармаларында көрүнгөн.

Лингвистикалык материалды талдоо көрсөткөндөй кыскартылган лексика, тактап айтканда, элдик тил, жаргон, вульгаризмдер башка жазуучуларга караганда О.Генри менен М.Твендин аңгемелеринде көбүрөөк колдонула тургандыгын, ал эми М.Твендин аңгемелеринен биз сөз байлыгын тапсак болот, сөздүктөрдө лексиканын эң кыскартылган катмарына тиешелүү болгон вульгаризмдерди жана тыюу салынган сөздөрдүн катарын кездештиребиз.

Изилдөөнүн натыйжасында М.Твендин, О.Генринин чыгармаларынын тили аңгемелердин жалпы универсалдуу өзгөчөлүктөрүн (максималдуу аракет, баяндын

динамизми) чагылдыраары аныкталган. Тилдин тактыгы, диалектилердин колдонулушу жана оозеки аңгемедеги интонация) жана авторлордун жекече өзгөчөлүктөрү крсөтүлгөн; Ошентип, О.Генри менен М.Твендин аңгемелеринин тили стилистикалык жактан боёлуп, оозеки, жаргон лексикасы көбүрөөк вульгаризм жана тыюу салынган сөздөр катмары белгиленген жана лексиканын эн кыскартылган катмарына кирген лексемалар кездешет.

Колдонулган адабияттар:

1. Аполлова М. А. Грамматические трудности перевода / М. А. Аполлова. М.: Высш. шк., 1980. - 136 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. М.: Флинта: Наука, 2002. - 383 с.
3. Асланова Р. Г. Образная номинация в структуре комического текста: (На материале произведений Ф. Искандера): автореф. дис. . канд. филол. наук / Р. Г. Асланова; Дагестанский гос. пед. ин-т. М., 2003. - 19 с.
4. Бардыкова Н. В. Юмористические рассказы Марка Твена: К проблеме становления реалистического метода: учеб. пособие для студентов филол. специальностей университетов и педвузов / Н. В. Бардыкова. - Белгород: Изд-во БГУ, 1997. 116 с.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. М.: Междунар. отношения, 1975. - 238 с.
6. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского языка на русский: учеб. пособие / Е. В. Бреус. М.: УРАО, 2001. - Ч. 1. - 104 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. М.: Высш. шк., 1990.-252 с.
8. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский / В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов. М.: Высш. шк., 1965. -287 с.
9. Генри О. Избранные произведения: в 2 т. / О.Генри. М.: Гос. изд. худож. лит., 1954. - Т. 1. - 478 с.; Т. 2. - 582 с.
10. Твен М. Собр. соч.: в 12 т. / М. Твен; под общ. ред. А. А. Елиастровой, М. О. Мендельсона, А. И. Стерцева. М.: Гос. изд. худож. лит., 1961. -Т. 10.-734 с.